

MATERIÁLY

K OTÁZCE VYŠEHRADSKÝCH KOŘENŮ NOTÁŘSKÉHO STAVU V ČECHÁCH

Jan Kotous

Notářství a notářský stav patří bezesporu k nejstarším institucím, se kterými se setkáme po celou dobu historické existence českého státu. Dochované archivní materiály dosvědčují, že nejstarší právní akty nebyly jenom aplikací zvykového práva a právní kultura neměla pouze orální povahu. Počínaje 9. stoletím probíhá na našem území proces christianizace, spojený neoddelitelně s počátky psaného práva. Od 12. století se setkáváme s poměrně širokou specializací řemesel, podmíněnou vznikem sídlišť městského charakteru. Bouřlivý rozvoj měst a jejich správy spadá do období vlády Přemysla Otakara II. (vládl 1253–1278). Města nabízela řadu pracovních příležitostí. Udělováním městského práva dochází k prvotní a základní diferenciaci obyvatelstva měst na plnoprávné měšťany a ostatní obyvatele, vznikají nové právní vztahy.¹

Důležité místo v životě tehdejší společnosti začínají zaujímat veřejní notáři, rekrutující se většinou z řad kleriků a získávající své vzdělání ponejvíce na zahraničních školách.² Právě v době Přemysla Otakara II. dochází u nás k nebývalému rozmachu notářské profese. Z popudu královského kancléře a vyšehradského probošta Petra z Prahy (proboštem 1265–1289) je někdy kolem roku 1270 založena na Vyšehradě v prostorách kapituly rétorská (notářská) škola. Škola, jejímž vedením je pověřen vyšehradský kanovník magistr Jindřich (Henricus Italicus de Isernia, nazývaný česky někdy mistr Jindřich Vlach), rodák z jihoitalské Isernie, se zabývala výukou tzv. *ars dictandi*, tj. uměním, jak sepisovat úřední listiny.³

Vyšehrad, vnímaný českou veřejností jako druhé nejvýznamnější místo české státnosti po Pražském hradu, zaznamenal v posledních letech nebývalý zájem o svou skutečnou historii, zbavenou nánosu romantizujících legend. Celá řada vědeckých i populárních publikací vydaných na přelomu tisíciletí se touto tematikou zabývá, zejména v souvislosti s osobou prvního českého krále Vratislava II. a jím založené exemptní vyšehradské kolegiální kapituly. Naskytá se otázka, co vlastně sledoval Vratislav založením exemptního společenství kleriků při výsadním kostele, který měl být považován za *sacrosancta ecclesia, totius provinciae* (svatosvatý kostel, hlavu celého území) v místě, které bylo vyšší všech hradů. Zdá se, že obecně známý důvod, roztržka dvou bratrů, může mít sice historický základ, ale z bližšího pohledu se jeví jako marginální a posouvá se do říše bohatých vyšehradských legend.⁴ Vratislav a po něm další panovníci věnovali tomuto duchovnímu společenství nemalé příjmy a dávky, ve snaze zajistit kapitule naprostou nezávislost a odpovídající hmotné postavení. Z celého souboru nejstarších listin, uchovávaných do současnosti v kapitulním archivu, je patrná snaha nejen po vytvoření nezávislé církevní instituce napojené přímo na Svatý stolec, ale i po zabezpečení plynulého chodu státní správy panovníkovi věrnými, nezkorumpovatelnými úředníky. Nejpřesvědčivějším důkazem této teorie jsou pak vlastní dějiny kapituly a životní osudy jejích členů.⁵

S osobností prvního českého krále a zakladatele vyšehradské kapituly Vratislava II. jsou spojeny i počátky koordinovaného vydávání panovnických listin v českém státě. Z nich se prakticky žádná nedochovala v originále. Ty, které jsou uchovávány v archivu vyšehradské kapituly, jsou odbornou veřejností považovány za falza. Přesto lze bez nejmenších skrupulí Vratislavovi přiznat primát založení královské kanceláře, a to ve formě panovnické, dvorské kaple, kterou vyšehradská kapitula bezesporu byla.⁶ Není úkolem této studie řešit otázku vydávání úředních listin českou panovnickou kancelářím ve zkoumaném období, ale pokusit se na základě dostupné literatury, výsledků dosavadního archeologického výzkumu a dochovaného materiálu identifikovat místa působení Jindřicha z Isernie na Vyšehradě a jím provozované notářské školy.

Dosavadní poznatky o Jindřichovi z Isernie

Problematicke Jindřicha z Isernie a jeho notářské školy se v minulosti věnovala celá řada autorů. Z nich na prvním místě dlužno jmenovat Josefa Emlera, který se ve své práci „Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottakars II. und Wenzels II.“, vydané v Praze 1878, otázce Jindřicha z Isernie a jeho života a dílu věnuje poměrně podrobně. Z Emlera ostatně čerpá i autor hesla o Jindřichu z Isernie v XI. dílu Ottova slovníku naučného z roku 1897, a to Václav Šediva, notářský koncipient v Turnově. Jindřichovi z Isernie se věnovali pochopitelně i další autoři. Nestor české právní historie Hermenegild Jireček uveřejnil v „Časopisu Českého musea“ v roce 1870 studii „Dva Vlachové v Čechách“, kde zřejmě navázal na staršího J. Voigta a jeho stať z „Archiv für Kunde österreichische Geschichtsquellen“ (XXIX, Vídeň 1863). Další významný český právní historik Jaroslav Čelakovský píše o uvedené problematice do prestižního časopisu „Právník“ v roce 1890, zatímco přední český historik a archivář Jan Bedřich Novák uveřejňuje stať „Henricus Italicus und Henricus de Isernia“ v „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung“, dva roky po zakončení svého univerzitního studia, v roce 1899.

Z historiků, archivářů a právníků píšících ve 20. století se uvedené problematice věnovala celá řada autorů. Z nich Václav Hrubý uveřejnil v „Časopise archivní školy“ v roce 1923 studii „Jindřich Vlach a počátky městských knih pražských i desek zemských“ nebo Karel Doskočil píše do stejného časopisu (1937–1938) stať „Protonotář Jindřich Vlach a notář Jindřich Vlach z Isernie“. Z dalších autorů, kteří se Jindřichovi z Isernie věnovali, buď zcela, nebo alespoň v rámci širších studií, lze uvést S. Duškovou, Z. Fialu, Z. Hledíkovou, J. Šebánka a další.⁷ Zejména Saša Dušková v 60. letech minulého století uveřejnila hned několik odborných statí a jí, zdá se, přísluší, že s konečnou platností vyřešila otázku, zda protonotář Jindřich Vlach a Jindřich z Isernie byly dvě rozdílné, nebo totožné osoby. Díky studiím Saši Duškové, zejména jejímu hlubokému rozboru Jindřichova díla, se podařilo prokázat, že obě postavy jsou totožné, a její závěry byly českou historickou obcí pozitivně přijaty.⁸ O přínosu mistra Jindřicha z Isernie zůstává pro české státní a kulturní prostředí i nadále nezastupitelným rozbor a hodnocení uveřejněné ve sborníku „Antika a česká kultura“, vydaném nakl. Academia v Praze 1978.

V prvních dvou dekádách 21. století se mistru Jindřichovi z Isernie věnovalo i několik výzkumných úkolů. Jejich řešitelem byla např. v roce 2007 Filozofická fakulta Ostravské univerzity (Richard Psík: Mistr Oldřich Polák v díle Jindřicha z Isernie). Masarykova Univerzita v Brně vydala v roce 2000 práci Jany Nechutové „Inviatur scholares. Formulářové

listy Jindřicha z Isernie – pozvání pražským žákům ke studiu na vyšehradské škole“. Velmi pozitivním počinem Notářské komory České republiky je potom nové vydání práce Josefa Nulíčka „Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce“, kterou k vydání připravili Ivan Hlaváček a Markéta Marková. Další literaturu, zejména k dějinám Vyšehradu a jeho archeologii, uvádím v poznámkách pod čarou.

Probošt Petr z Prahy

Významné postavení měl mezi členy vyšehradské kapituly její představený – probošt. Díky panovnickému založení zůstávala tato první dignita spojena, prostřednictvím prezentačního práva panovníka, s knížecí, později s královskou mocí a byla většinou obsazována významnými představiteli středověkého českého státu. Mezi nimi nacházíme dokonce i členy panující dynastie. Rozsahem majetku bylo vyšehradské proboštví největším církevním beneficium po pražském biskupství. Jeho držitel se tím stával druhým nejvlivnějším církevním hodnostářem v zemi. Prakticky od 12. století zastávali někteří z vyšehradských proboštů vysokou hodnost královského kancléře, vrchního představitele královské kanceláře. Počínaje rokem 1226 je tento úřad spojen s hodností vyšehradského probošta trvale, téměř po dvě století. Kancléř střežil královskou pečeť a měl odpovědnost za obsah všech listin, které byly jménem panovníka vydávány.⁹ Kancléřem, a tedy i vyšehradským proboštem mohl být v té době pouze klerik, který požíval plné královovy důvěry, byl zcela obeznámen s jeho vůlí ve věcech vnitřní i zahraniční politiky státu, byl panovníkovým předním rádcem a diplomatem. Veřejný vliv vyšehradského probošta jako králova kancléře a představitele nejvyššího správního úřadu byl nepřehlédnutelný. Jeho význam však podléhal změnám, a to zejména v době, kdy vlivem složité vnitropolitické situace a měnicího se mezinárodního postavení českého státu byly povinnosti spojené s přímým řízením královské kanceláře přesouvány na prvního písaře – protonotáře – a funkce kancléře se tak stávala do určité míry nominální.¹⁰

Probošt Petr z Prahy vedl vyšehradskou kapitolu v letech 1265–1289. Stal se proboštem v době panování Přemysla Otakara II., který vyšehradskému kostelu, a tedy vlastně kapitule, věnoval mimořádnou pozornost. Jiný z proboštů, vlastenecký Vojtěch Ruffer, ve svém díle „Historie vyšehradská“, které vyšlo v Praze roku 1861, uvádí, že „*kostel vyšehradský nazývá Ottakar takměř ve všech listech svých, svou zvláštní kaplí – svato-svatou kaplí svou – kostel zvláštními svobodami od papežů a knížat obdařený – výhradní a bez prostředku pouze papežské stolici podrobený*“. Petruv předchůdce probošt Vladislav z polského královského rodu Piastovců, blízký příbuzný Přemysla Otakara II., byl bulou papeže Klementa IV. jmenován v roce 1265 biskupem v Solnohradě. Ustanovením Petra z Prahy na místo vyšehradského probošta, který se tak stal držitelem nejvýznamnějšího a nejbohatšího benefícia v Českém království, řešil Přemysl Otakar II. zejména hmotné zabezpečení svého brilantního a nad jiné oddaného úředníka, spojeného svou dosavadní činností s českou královskou kancelář. Velmi příhodně uvádí Zdeňka Hledíková, že „*u něho doslovně platí, že se stal vyšehradským proboštem proto, aby mohl vykonávat funkci kancléře, včetně k ní vázaného politického rádcovství*“. Funkci kancléře vykonával Petr z Prahy osobně po dobu 10 let, od roku 1265 do roku 1275, kdy sice zůstává nominálně kancléřem, ale českou královskou kancelář řídí ve funkci protonotáře právě Jindřich z Isernie.¹¹

Ještě před svým jmenováním proboštem působí Petr z Prahy v královské kanceláři, je královým kaplanem, a jako takového jej král pověřuje zahraničními diplomatickými misemi. Jsou doloženy dvě jeho návštěvy papežské kurie, roku 1262 ve Viterbu a o dva roky později 1264 v Orvietu. Vlastní život probošta Petra z Prahy by mohl sloužit za příklad vztahů mezi českou kulturní veřejností a zahraničím. Nemůžeme se domnívat, že ve 13. století vládne v Čechách hluboký a temný středověk. Naopak celá řada významných představitelů tehdejšího politického a kulturního života, stejně jako Petr z Prahy, studovala v zahraničí, v tomto případě v italské Bologni. Z listin dochovaných v archivu vyšehradské kapituly vyplývá vysoká úroveň vedení úřední korespondence s patrným vlivem italského prostředí. Právě tento vliv, v němž určující role patřila jihoitalské štaufské (kapujské) právnické (diktátorské) škole, kterou reprezentoval zejména Pietro de Vinea (Pietro della Vigna), byl, zdá se, pro naše prostředí určující. Důvěrník císaře Fridricha II., absolvent boloňské univerzity, byl od roku 1230 císařovým notářem. V roce 1231 měl lví podíl na vypracování štaufského zákoníku pro království obojí Sicílie. Císař jej čas od času pověřoval rovněž diplomatickými misemi, zejména v souvislosti s připravovanou křížovou výpravou. Od roku 1246 se připomíná jako logothet a proto-notář království. V roce 1249, snad v důsledku osudové porážky Fridricha II. o rok dříve u Parmy, je obviněn z velezrady a uvězněn. Ve vězení spáchal sebevraždu. Císař svého notáře dlouho nepřežil. Zemřel v roce 1250 a jeho smrt předznamenala konec vlády Štaufů na jihu Evropy.

Mohli bychom konstatovat, že na vlastní kapitolu velmi vytíženému proboštu Petrovi mnoho času nezůstávalo. Opak je pravda. Podobně jako jeho předchůdci a následovníci v úřadě probošta leželo i jemu na srdci blaho této výjimečné církevní organizace. A protože byl vzděláním i založením právník, notář, není divu, že jeho prioritou bylo sepsat všechna zvyková a psaná práva kapituly a její privilegia a dát jim definitivní, psanou podobu, králem potvrzenou, tedy vytvořit jakýsi kapitulní kodex. Tak se stalo, že král Přemysl Otakar II. vydal na žádost svého kancléře, probošta vyšehradského Petra, dne 4. března 1268 listinu, která obsahovala souhrn všech vyšehradských privilegií a která nadlouho stabilizovala práva a majetek kapituly. Vytvořil tak současně precedent, opakovaný později dalšími českými panovníky, kdy byla kapitule potvrzována její práva, získávaná postupně prakticky už od jejího založení.¹²

Osobnost probošta Petra z Prahy je spjatá ještě s jednou událostí, která měla ve svém důsledku celocírkevní dopad. Při jedné ze svých cest do Itálie, v roce 1263, byl Petr v chrámu sv. Kristiny v Bolseně aktérem tzv. zázraku v Bolseně, na jehož podkladě zavedl papež Urban IV. bulou *Transiturus* z 11. srpna 1264 svátek Božího těla pro celou církev. Petr z Prahy, který měl tehdy ještě údajně pouze jáhenské svěcení, pochyboval prý o Kristově přítomnosti v proměněné hostii do chvíle, než z ní skanulo několik kapek krve na korporál. Dnes je tento korporál uchováván v katedrále v Orvietu, v překrásném relikviáři, zhotoveném 1338 Ugolinem di Viery ze Sieny, a je objektem každoročního uctívání věřících. Zázrak v Bolseně se stal také námětem nesmrtelné fresky ve Vatikánu, jejímž autorem je Lorenzo Lotto.¹³

Jako odchovanec italského právnického prostředí měl Petr z Prahy při svých cestách do Itálie a při pobytech zde nepochybně snahu a možnost sledovat vývoj tehdejší právní vědy a seznamovat se s jejími představiteli a jejich odchovanci. Je docela dobře možné, že se při svých návštěvách u papežského dvora setkal nejen s významným právníkem,

notářem a učitelem mistrem Pietrem de Prece, ale i s jeho žákem, a to s jihoitalským vyhnancem Jindřichem z Isernie.

Mistr Jindřich z Isernie, vyšehradský kanovník

O mistru Jindřichovi z Isernie toho vlastně mnoho nevíme. Jeho rodištěm je pravděpodobně středoitalské město Isernie v kraji Molise, které má dnes necelých 29 tisíc obyvatel. První zmínky o tomto městě, nazývaném původně Samnium nebo Aesernia, pocházejí z 3. století př. n. l. Isernie byla v průběhu své historie několikrát zcela zničena. Naposledy 10. září 1943, kdy zde v důsledku bombardování americkým letectvem zahynuly tisíce lidí.¹⁴ Z Isernie byl mistr Jindřich údajně vyhnán snad v důsledku mocenských zápasů na jihu Itálie a jeho rodině byl konfiskován veškerý majetek. O něco později se objevuje v Římě, kde završuje svá studia u mistra Pietra de Prece, známého v té době jako nejprestižnější vzdělavatel v umění sepisování úředních listin a jako pokračovatel notářské tradice sicilské štaufské monarchie. Někdy kolem roku 1270 se s ním setkáváme v Praze. Zde začíná působit v královské kanceláři. Kdo přesně přivedl mistra Jindřicha do Prahy, zůstane asi zahaleno tajemstvím. Starší literatura naznačuje někdy přímo Přemysla Otakara II., který se s ním mohl setkat v Rakousku, kde mistr Jindřich působil určitou dobu jako plebán na faře v Garsu a odkud také pobíral určité obročí.¹⁵ Pravděpodobnější je možnost, že mistra Jindřicha poznal na svých misích do Itálie vyšehradský probošt Petr, který se stal roku 1265 královským kancléřem a který také dříve v Itálii studoval. Faktem je, že od počátku vlády Přemysla Otakara II., Štaufa po matce, se v královské kanceláři setkáváme s odborníky z alpských zemí – snad v důsledku zvýraznění panovníkovy snahy po byrokratizaci a etatizaci královské moci a správy – a že mnozí z nich mají přitom určité vazby na italskou oblast.¹⁶ Od roku 1271 nesou listiny vydávané královskou kanceláří Jindřichův rukopis zcela zřetelně. Nedlouho po svém příchodu do Prahy je mistr Jindřich přijat ve vyšehradské kapitule za kanovníka, i když vlastní kanovnícké obročí – prebenda – je mu přiděleno až někdy počátkem roku 1275.¹⁷

Vyšehradská notářská škola

Notářská (rétorská) škola založená při kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla měla podobně jako kapitula poměrně zvláštní, výjimečné postavení. Jiná škola působící v té době při biskupském chrámu sv. Víta na Pražském hradě se věnovala hlavně přípravě kleriků na duchovní dráhu. Vyšehradská škola se vyznačovala velice úzkým, specializovaným vzdělávacím programem. Jak je uvedeno výše, vyučovalo se zde především *ars dictandi*, tj. umění sepisování úředních listin. Vedle této činnosti pak bylo součástí učebního programu ještě tzv. *ars epistolandi* čili umění psát úřední dopisy.¹⁸ A to vše pochopitelně v latině, která byla nejen univerzálním jazykem církve, ale celého tehdejšího kulturního světa. Je zřejmé, že škola, založená nejvyšším představeným královské kanceláře měla připravovat především odborně vzdělané, schopné a gramotné státní úředníky, kteří by se ctí obstáli ve složitém prostředí evropských panovníckých dvorů nebo se odborně uplatnili i jinde v církevním či světském (zejména městském) prostředí. Víme, že zvláštní důraz kladla škola na studium latinské gramatiky a stylistiky, zvláště prostřednictvím četby a memořování děl antických klasiků. Uvedený plán výuky známe díky jednomu z tzv. *dictamin*

(vzorových listů) Jindřicha z Isernie. Mistr Jindřich zde vzpomíná na svou katedru, kterou zřídil při vyšehradském kostele, aby poskytovala vzdělání v gramatice, dialektice a rétorice, a zve studenty, aby se přišli vzdělávat.¹⁹ Škola funguje až do roku 1274, tedy do doby, kdy mistr Jindřich ve funkci protonotáře začal fakticky řídit práci královské kanceláře, a to až do králova skonu na Moravském poli 26. 8. 1278.

Obě uvedené školy, jak svatovítská, tak vyšehradská, měly zřejmě ještě jeden účel a tím bylo poskytnout svým žákům solidní průpravu pro další studia v cizině, v našem případě zejména na univerzitě v Bologni. Tu lze bez nadsázky považovat za kolébku evropské právní vědy, opírající se zejména o studium Justinianova Kodexu občanského práva (*Corpus iuris civilis*). Jak je známo z některých soudobých pramenů, poskytovala svatovítská škola vzdělání v rámci tzv. sedmi svobodných umění. Na této škole působil i mistr Oldřich Polák (*Udalricus Polonus*), ve kterém mistr Jindřich spatřoval pravděpodobně svého konkurenta a se kterým vedl nejen učený spor, ale který se stal také terčem žárlivé kritiky v části jeho formulářové sbírky (*Invectiva prosotetrasticha in Ulricum Polonum*). Ze sporu, který mezi oběma významnými představiteli tehdejších „vyšších odborných škol“ vznikl, je patrná orientace obou aktérů na zahraniční univerzity. Ze stylu mistra Oldřicha Poláka a ze skladby studijního plánu svatovítské školy je patrný vliv pařížské univerzity, zvláště jejího představitele mistra Hugona de Sancto Victore (asi 1096–1141) a jeho díla *Didascalica*. Mistr Jindřich naopak kladl ve svém učebním programu, realizovaném na Vyšehradě, důraz na výuku klasické latiny a vystupoval proti tehdy moderní transformované scholastické latině, která začíná být v jeho době používána a která postupně ovládne celý tehdejší evropský kulturní svět. Jak je patrné z jeho dochovaného díla, považoval mistr Jindřich jím vyučované *ars dictandi* – umění sepisovat úřední listiny – za opravdové umění, zcela v souladu s antickou tradicí, kdy se od dob císařského Říma toto umění prolíná s uměním řečnickým – *ars rhetorica* – a uměním básnickým – *ars poetica*. Z toho také podle mistra Jindřicha logicky vyplynul požadavek vysoké úrovně úředních listin, kladoucích důraz nejen na gramatiku, ale i na stylistiku. Důkazem jsou právě jeho dochovaná diktamina. Mistr Jindřich v nich navázal nejen na antickou tradici, ale také na italské školství té doby, praktikující živou antickou tradici právě na školách, kde získávali své vzdělání notáři, advokáti, státní nebo magistrátní úředníci. Není cílem této studie podávat rozbor dochovaných diktamin mistra Jindřicha, soustředěných ve sbírce epistolárních formulářů: rozbor učebnice „*Epistolare dictamen*“, traktátu „*De coloribus rethiricis*“ (učebnice rétoriky) nebo jeho dvou dochovaných latinských rytmických básní, kterými se bezesporu zařadil mezi představitele české středověké literární tvorby. Kromě již citovaného představitele kapujské diktátorské školy Pietra della Vigna můžeme se v jeho díle častěji setkat s citacemi a obraty básníků Allana z Lille (12. stol.), Ganifreda de Vino Salvo (13. stol.) nebo Gautiera de Chatillon (12. stol.). Z antických autorů často cituje Vergilia, Horatia, Ovidia nebo vzor řečníků všech dob Cicerona.²⁰ V celém díle mistra Jindřicha se projevuje důkladná znalost antické kultury, kterou „pomáhal zpevňovat obraz tohoto dávného evropského dědictví v českých zemích“.²¹

Sídlo vyšehradské notářské školy

Položme si nyní otázku, kde se vyšehradská notářská škola mohla nalézat. Archeologické výzkumy, probíhající intenzivně na Vyšehradě zejména ve 2. polovině minulého století,

bohužel potvrzují, že z přemyslovského a také z pozdějšího Vyšehradu císaře Karla IV. mnoho nezůstalo. Co nezničila léta bratrovražedných bojů v 15. století a následující nezájem, trvající prakticky až do konce třicetileté války, to nenávratně zmizelo při budování (ze strategického pohledu naprosto zbytečné) barokní vyšehradské pevnosti. Na základě výzkumů posledních let, stejně jako kritického zhodnocení středověkých památek v kapitulním okrsku současného Vyšehradu, je možno pokusit se o určení, kde se mohla Jindřichova notářská škola nalézat.²² Sám mistr Jindřich uvádí, že „*vyzdvihl svůj stůl* [rozuměj katedru] *ve vyšehradském kostele*“. Rozumíme-li pod označením *vyšehradský kostel* kapitulnu, pak je možné pro sídlo školy stanovit vlastně dvě lokality.

Tou první je společný kapitulní dům, který sloužil původně pro ubytování celé kapituly a jehož poslední relikty byly pravděpodobně odstraněny koncem 19. století při Mockerově necitlivé regotizaci baziliky sv. Petra a Pavla a při výstavbě Wiehlových arkád vyšehradského hřbitova.²³ Tou druhou je současný okrsek tzv. starého děkanství, dnes Vyšehrad čp. 14, Soběslavova 1. Z dochované listiny Přemysla Otakara I. z roku 1215 víme, že panovník věnoval tento okrsek a zde umístěnou kapli sv. Klimenta se vším příslušenstvím kostelu sv. Petra, tedy kapitule. Toto příslušenství sloužilo pravděpodobně později k ubytování žáků (bonifantů a dalších), dnešní terminologií řečeno: zaměstnanců kapituly.²⁴ Ze životopisu a dochovaných listin jiného veřejného notáře a vyšehradského kanovníka sv. Jana Nepomuckého je patrné, že sídelní kanovníci obvykle měli na Vyšehradě své domy – prebendy. O mistru Jindřichovi se dochovala zpráva, že takovouto prebendu mu měl děkan kapituly přidělit až v roce 1275, tedy v době, kdy notářská škola pravděpodobně svoji činnost ukončovala a kdy se Jindřich naplno věnoval řízení královské kanceláře. Místo, kde se přesně notářská škola nalézala, tedy asi již přesně neurčíme. Osobnost mistra Jindřicha z Isernie je však spojována s vyšehradským proboštem Petrem. Proboštský dvorec stál proti dnešnímu průčelí baziliky, a to v místech tzv. kostelnického domku (dnes Vyšehrad čp. 102 – vinárna Rio's Vyšehrad), a sousedil s kapitulním domem, kde mohl být Jindřich po svém příchodu na Vyšehrad ubytován. Kapitulní dům obsahoval zajisté společné prostory – kapitulní síň, refektář apod., kde mohla výuka probíhat. Jestliže je založení školy prokazatelně spojováno s proboštem Petrem, pak tento vysoký církevní a státní hodnostář zcela určitě poskytl škole vhodné prostory. A protože kanovníci měli většinou na Vyšehradě své vlastní domy, původní společný kapitulní dům mohl být pro notářskou školu docela vyhovujícím místem.²⁵

Koncem vlády Přemysla Otakara II. mistr Jindřich zřejmě tušil nebezpečí hrozící českému králi a státu. Z doby ohrožení českých zemí pochází jeho formulářový list, adresovaný počátkem roku 1278 „knížatům, pánům, rytířům a obecnému lidu“ Polského království. Až dojemně zní jeho volání po pomoci polského národa, který varuje ve 13. století (!) před „*insatiabiles Teutonicorum hiatus*“ (nenasytnou německou lakotou).²⁶

Osudy Jindřicha z Isernie jsou po smrti krále Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli poněkud mlhavé.²⁷ Víme, že po králově skonu byl obviněn královnou Kunhutou, nebo někým z jejího okolí, ze zrady. Jak píše pokračovatel Kosmův, byl 14. září 1278 zatčen ve svém domě u sv. Jakuba na Malé Straně, oloupen o mnoho věcí a peněz a uvězněn. Z vězení byl vysvobozen až na osobní zákrok tehdejšího pražského biskupa Jana III. z Dražic, který dokonce kvůli jeho uvěznění vyhlásil 21. září 1278 nad Prahou interdikt. Kronikář píše, že mistr Jindřich byl z vězení propuštěn již 29. září 1278, a tím dnem také interdikt skončil.²⁸ Ze sbírek Jindřichových diktamin můžeme odvodit, že dále působil

jako notář krále Václava II. a od roku 1281 zastával snad úřad pražského veřejného notáře. Umírá někdy mezi léty 1301 a 1306, a jestliže byl v té době stále vyšehradským kanovníkem, byl nepochybně pohřben ke svým spolubratrům do některé z kanovníckých hrodek pod podlahou baziliky sv. Petra a Pavla.²⁹ V průběhu Mockerovy regotizace byly z těchto hrodek necitlivě odstraněny náhrobní kameny a při archeologickém výzkumu v 80. letech minulého století byly z kostela bohužel odstraněny i kosterní pozůstatky. Exhumované pozůstatky jsou dnes nepietně uloženy mezi nálezy v depozitáři pracoviště Archeologického ústavu ČAV na Vyšehradě.³⁰

Závěr

V polovině 13. století mělo české veřejné notářství nezpochybnitelnou vysokou „evropskou“ úroveň. Veřejní notáři té doby patřili mezi nejlépe vyškolené odborníky. Ve svém celku i jednotlivě se zasloužili vedle recepcce římského práva také o zprostředkování renesanční vzdělanosti a ideálů humanity našemu kulturnímu a zvláště právníckému prostředí. Vysoká právní kultura jihoitalského štaufského prostředí, transponovaná k nám prostřednictvím rozsáhlých styků na nejrůznějších úrovních, ovlivnila celospolečenské právní vědomí v „otakarovské“ střední Evropě.³¹ Tím byly mj. položeny základy k rozvoji byrokratické státní moci a správy, vrcholící později v modernizačních legislativních snahách Václava II. Vyšehradská rétorická škola pod vedením mistra Jindřicha z Isernie vychovala zajisté celou řadu odborníků – veřejných notářů, právníků – a položila základy, ke kterým se dnešní notářský stav a české notářství může hrdě hlásit. Bohužel česká veřejnost a návštěvníci Vyšehradu o těchto skutečnostech mnoho nevědí, tím spíše, že na Vyšehradě mistra Jindřicha ani jeho školu v současnosti nic nepřipomíná...

Poznámky

- ¹ Vaníček Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny české II a III*. Paseka, Praha – Litomyšl 2000, 2002.
- ² O problematice veřejných notářů u nás Nulíček Josef: *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*. (K vydání připravili Ivan Hlaváček a Markéta Marková.) Scriptorium, Praha 2011.
- ³ Hledíková Zdeňka: *Vyšehradská kapitula ve 13. století, Teologické texty 1/2008*.
- ⁴ Pleščyński Andrzej: *Vyšehrad, rezidence českých panovníků*, str. 40n. SET OUT, Praha 2002. Základními studii o Vyšehradě a prvním českém králi jsou práce Vratislava Vaníčka: *Vratislav II. (I.)*, Vyšehrad, Praha 2004, a *Sakralita české panovnícké hodnosti, dynastie Přemyslovců a Vyšehradu v proměnách christianizace*, in: *Královský Vyšehrad III. Král. kol. kap. sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2007, str. 17n.
- ⁵ Kotous Jan: *K historickoprávnímu vývoji postavení vyšehradské kapituly*, in: *Královský Vyšehrad IV. Král. kol. kap. sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, str. 28n. O této problematice existuje celá řada svědectví počínaje J. F. Hammerschmidtem a jeho *Historií vyšehradské kapituly z roku 1700* nebo V. Rufferem, který vydal v Praze 1861 *Historii vyšehradskou*. *Vyšehradská kapitula počínaje rokem 1992, kdy vzpomenu 900. výročí úmrtí svého zakladatele*, vydala v průběhu 10 let 4 sborníky (*Královský Vyšehrad I–IV*), obsahující nejnovější poznatky o historii Vyšehradu a jeho kapituly. Bohatý archiv vyšehradské kapituly je v současné době deponován v Národním archivu v Praze, kde je jako fond KVš spravován I. odd. Národního archivu. Archiv je po celou dobu své existence vlastnictvím kapituly.
- ⁶ K tomu Hledíková Zdeňka: *Kulturní prostředí vyšehradské kapituly na poč. 13. stol.*, Čumilvi Denko: *Archiv vyšehradské kapituly, Nechvátal Bořivoj: Vyšehrad a archeologie*, in: *Královský Vyšehrad. Král. kol. kap. sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 1992. Je namístě poznamenat, že po roce 1992 vyšehradská kapitula soustavně věnovala připomínání svého zakladatele a jeho významu pro český státní a kulturní život značnou pozornost. Obměnou složení kapituly v roce 2011 a jejím poněkud nekoncepčním doplněním byly tyto aktivity, zdá se, odsunuty do pozadí.

- ⁷ Dušková Saša: Kdo byl notář Jindřich?, in: Sborník FF MU Brno, roč. IX, C7. Brno 1960, str. 59n. Dušková Saša: Kancelář jako nástroj politiky Přemysla Otakara II., *Folia Historica Bohemica* 1, 1979, str. 84n. Dušková Saša, Šebánek Jindřich: Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen, *Archiv für Diplomatik*..., 14, 1968, a 15, 1969. Hrubý Václav: Jindřich Vlach a počátky městských knih pražských i desek zemských. *Časopis archivní školy*, 1, 1923, str. 142n. Fiala Z.: Panovnícké listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla Otakara II., *Sborník archivních prací* I, 1, str. 167n.
- ⁸ Adamová Karolína, Lojek Antonín: Role vyšehradských proboštů ve středověké právní a politické kultuře Českého království, in: *Královský Vyšehrad IV. Král. kol. kap. sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha 2012, str. 310.
- ⁹ Kotous Jan, *K historickoprávnímu vývoji*, str. 31n.
- ¹⁰ Hledíková Zdeňka, *Vyšehradská kapitula*.
- ¹¹ Tamtéž.
- ¹² Tamtéž. Dlužno uvést dvě Zlaté buly Karla IV., vydané samostatně jak pro probošta, tak pro kapitulu, kde nejen potvrzuje dosud získaná privilegia, ale uděluje i další. Pro kapitulu je to Zlatá bula z 8. 5. 1352 (fond Kvš III. 44). Pro probošta Zlatá bula z 13. 5. 1356 (fond KVš III. 46), která přiznávala mj. proboštovi titul říšského knížete.
- ¹³ Polc Jaroslav V.: *Zázrak v Bolseně a Petr z Prahy*, in: *Česká církev v dějinách*. Praha 1999, str. 83n.
- ¹⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Isernia>
- ¹⁵ Varcl Ladislav a kol.: *Antika a česká kultura*. Academia, Praha 1978, str. 31.
- ¹⁶ Vaníček Vratislav: „Středověká modernizace“ jako koncept strukturální proměny pro středovýchodní Evropu, in: *Dynamika przemian społecznych i religijnych w średniowieczu*. III. Kongres Mediewistów Polskich, 2008. (Eds. T. Grabarczyk a T. Nowak.) Warszawa 2011, s. 22.
- ¹⁷ www.paleografie.org/UK/index
- ¹⁸ Polc Jaroslav V.: *Zázrak v Bolseně*, str. 83n.
- ¹⁹ <http://www.isvav.cz/result>
- ²⁰ Polc Jaroslav V., *Zázrak v Bolseně*, str. 46–50.
- ²¹ Listy Jindřicha z Isernie, in: Varcl Ladislav a kol.: *Antika a česká kultura*, str. 50.
- ²² K problematice archeologických památek Vyšehradu existuje poměrně rozsáhlá literatura. Vedle sborníků *Královský Vyšehrad I–IV*, vydávaných postupně Královskou kolegiální kapitulou sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, jsou to především samostatné práce PhDr. Bořivoje Nechvátala, CSc., dlouholetého vedoucího archeologického výzkumu na Vyšehradě, zejména jeho monumentální práce *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha 2004.
- ²³ Též Soukupová Helena: *Vyšehrad v zápiscích Mořice Lüssnera*, in: *Královský Vyšehrad IV. Král. kol. kap. sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha 2012, str. 284.
- ²⁴ K tomu viz studii Heleny Soukupové: K interpretaci kostelů sv. Klimenta a sv. Vavřince na Vyšehradě, in: *Královský Vyšehrad III. Král. kol. kapitula sv. Petra a Pavla, Kostelní Vydří 2007*, str. 144.
- ²⁵ Jindřich měl jako králův protonotář svůj dům i na Malé Straně, v sousedství kostela sv. Jakuba, jak uvádí pokračovatelé Kosmovi. Praha 1974, str. 150–151.
- ²⁶ Barciak Antoni: *Polacy w bitwie pod Suchymi Krutami*, PNUS, nr. 72, 1975.
- ²⁷ K osobnosti mistra Jindřicha z Isernie je třeba uvést také práci německých badatelů H.-M. Schallera a B. Schallerové z roku 1993. Zde autoři uvádí, že Jindřich působil nejprve ve štaufských službách v jižní Itálii, poté krátkou dobu u papežské kurie. Po diplomatickém posláni v Sasku přichází do Prahy, kde působí nejprve jako učitel rétoriky a v roce 1274 je notářem královské kanceláře. Po roce 1278 podle těchto autorů stopy po Jindřichovi mizí... Schaller Hans Martin: *Enrico da Isernia*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani* 42. Roma 1993.
- ²⁸ *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha 1974, str. 150–151. Adamová K., Lojek A.: *Role vyšehradských...*, str. 310.
- ²⁹ Vojtěch Ruffer ve své *Historii vyšehradské* uvádí u mistra Jindřicha ještě, že byl kanovníkem olomouckým a městským fyzikem. Rukopisný seznam kanovníků vyšehradské kapituly, který nejnověji sepsal již bohužel zesnulý archivář a knihovník vyšehradské kapituly kanovník František Verner, OCr., a který předal autorovi této studie, uvádí mistra Jindřicha současně jako kanovníka pražského, olomouckého a v letech 1275–1279 jako faráře v Gorzu (správně v Garsu). Přesný pramen však neuvádí, pouze obecnou literaturu... Pro vyšehradské notáře-kanovníky je podobné ztotožňování, nebo naopak zdvojení osobností dost typické. Viz např. otázky jiného vyšehradského kanovníka a také notáře pozdějšího sv. Jana Nepomuckého. Naopak Vratislav Vaníček ztotožňování mistra Jindřicha z Isernie s Jindřichem farářem z Garsu nebo Jindřichem Kvasem kategoriicky odmítá. Vaníček Vratislav, pozn. ad 14, str. 22 „Středověká modernizace“
- ³⁰ Nechvátal Bořivoj: *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Praha 2004.
- ³¹ Vaníček Vratislav, pozn. ad 16, str. 23. (Vaníček Vratislav: „Středověká modernizace“.)